

ירושלים, מס' 111

שנת 1388, בקירוב

כתוב: הר ציון ירכתי צפון,¹ והוא² פירש, כי הר ציון לצפון ירושלים. ואמר כך בדרך סברא, ואין זה אמת. רק הר ציון הוא דרומי לירושלים, וראיה לדברי ממדרש תילים, שדרשו בזה המזמור "הר ציון ירכתי צפון, וכי בצפון הוא, והלא אינו בדרום". וידוע, כי מדרש תילים ר' יוחנן חבר אותו בארץ ישראל, ובעבור שהוא היה דר שם, על כן יש לסמוך על דבריו שאמר האמת. ועוד, כי אני שכנתי בירושלים שנים רבות וראיתי שהוא כדברי ר' יוחנן, ובה חברתי זה החבור.³

מקור: ר' יוסף ב"ר אליעזר טוב עלם הספרדי, צפנת פענח, ב, מהדורת ד' הרצוג, ברלין תר"ץ, עמ' 78.

ספרות: ראה לעיל, מס' 104.

- 1 תהילים מח: ג.
- 2 כלומר, אברהם אבן-עזרא; וראה פירושו לתהילים, וראה להלן, מס' 112, הערה ו.
- 3 על שהותו של המחבר בירושלים ראה לעיל, מס' 104, הערה 1. והשווה דבריו של אשתורי הפרחי, עמ' תקנט-תקס (לעיל, מס' 76).

ירושלים, מס' 112

שנת 1388, בקירוב

אשר ישאל למי אתה ידידי
אשיבהו לאיש נפוץ ונפרד
כיוסף בן אליעזר אשר בא
לעיר ציון ומולדתו ספרד¹

אמר יוסף בן (ר' אליעזר בן) ר' יוסף טוב עלם על (ל) (משכבו) (יבוא) (ש) (לום) (ינוח)² מגלות ירושלים אשר בספרד. אחרי בואי אל אדמת הקדש שכנתי שנים רבות בעיר הקדש בהר ציון יכוננה עליון.

מקור: ר' יוסף ב"ר אליעזר טוב עלם הספרדי, צפנת פענח, א, מהדורת ד' הרצוג, קראקוב תרע"ב, עמ' 6.

ספרות: המבוא לס' צפנת פענח, עמ' VIII-XIX; נ' בן-מנחם, "ר' יוסף טוב עלם וספרו צפנת פענח", סיני, ט (תש"א-תש"ב), עמ' שנג-שנה; ר' בונפיל, "ספר 'עלילות דברים' – פרק בתולדות ההגות היהודית במאה הי"ד", אשל באר-שבע, ב (תש"ס), עמ' 33, הערה 131; E. Gutwirth, Fourteenth Century Supercommentaries on ; ספר זכרון לשרה קמין, ירושלים תשנ"ד, עמ' 403-405.

- 1 פתיחת ס' צפנת פענח על פירוש ר' אברהם אבן עזרא לתורה, שנתחבר בירושלים (וראה לעיל, מס' 104, הערה 1; מס' 111).
- 2 ברכת המתים, המתייחסת לאבי המחבר ולסבו.

ירושלים, מס' 113

בין שנת 1380 לשנת 1391

--- גמול חסדך, ונא חונייני, בכבוד סלה לאט נהליני,¹ דחה וגם דיני, לעיר תשיבני,² וממים רב בעוז ימשיני, היה לי למעוז כאז כבסיני, וחט נקיני וטהריני, ואומר: הנני אשר יקראיני, בשלום תנחיני --- לאל אתן הודה להקימיני, לציון עיר הקודש על מכוני --- לחזות בנועם פני אבי תבשריני.³

מקור: כ"י מוסקווה, ספריית המדינה, אוסף גינצבורג, 182 – מתוך שיר מאת אברהם ברבי שמואל טעמלין.

פירסום: קופפר, יריעות עזים, עמ' 103.

- 1 לפנינו קטעים מתוך שיר שחיבר המעתיק של כ"י גינצבורג וצירף לחתימת כתב-היד. הספר הועתק בוויניציה בין שנת 1380 לשנת 1391, אך המעתיק שהה בירושלים לפני ההעתקה והתכוון לחזור אליה. בעת כתיבת השיר היה אביו בירושלים. המעתיק נמנה, כנראה, עם חבורות האשכנזים שעלו לארץ-ישראל באמצע המאה הי"ד לאחר מאורעות "המוות השחור". אחד העולים היה ר' שמשון בן שמואל, מחבר ס' יריעות עזים, שהיה מקורב למעתיק (וראה לעיל, מס' 96). על משפחת טעמלין ראה גם להלן, מס' 125, והערה 2 שם; וכן מס' 126.
- 2 מכאן ואילך באה תפילה על שיבתו לירושלים.
- 3 מכאן, שאביו חי בירושלים בעת העתקת החיבור.

ירושלים, מס' 114

שנת 1388

1388, XVII maii, 1 Semecha Judea, Uxor Samuelis Judei de Jerusalem, in jure constituta et in presentia dicti domini capitanei, volens redere de civitate Famaguste et redire ad civitatem Jheru- salem, de qua sunt oriundi, et asserit se venisse ad dictam civitatem iam sunt ellapsi anni duo, promisserunt dicto domino capitaneo quod eo casu quo reperirentur ipsos non esse de Jerusalem dare ad mandatum dicti domini capitanei usque in quantitatem ducatorum aure ducentorum arbitrio ipsius.

מקור: Archivio di Stato Genova, S.G. 34, Bancone Mandata Capitanei et Potestatis Famagusta, 1388 in 1488, Frammenti, c33.

פורסם: קדר, יהודים בפאמאגוסטה, עמ' 204.

תרגום

17 במאי 1388. שמחה היהודייה, אשת שמואל היהודי מירושלים, ברצותה לעזוב את העיר פאמאגוסטה ולחזור לעיר ירושלים, עיר מוצאם, הצהירה לפני החוק ובנוכחות הנציב, כי באה לעיר זו לפני שנתיים, הבטיחו לאדון הנציב האמור, שאם יתברר שאין מוצאם מירושלים, ישלמו לאותו אדון הנציב עד 200 דוקאטים של זהב, בהתאם להכרעתו.²

ספרות: G.G. Musso, Gli ebrei nel Levante genovese ricerche di archivio, La Berio, X (1970), p. 22.

- 1 מקור המיסמך ברישום בפנקס-הצווים של נציב גינואה (capitaneus et potestas) בפאמאגוסטה, שהיתה מושבה של גינואה בשנים 1374–1464.
- 2 התעודה כוללת בקשה של זוג יהודים יושבי פאמאגוסטה, הרוצים לצאת מפאמאגוסטה ולחזור לירושלים, שהיתה, לטענתם, עיר מוצאם. השניים הצהירו, שהגיעו משם לפני שנתיים, ואף נתנו ערבון על אמיתות הצהרתם. בתקציר התעודה המופיע בסמוך בפנקס הנזכר מופיעה הפיסקה promisserunt se semper presentare, שבה רואה המהדיר התחייבות של הזוג לשוב לפאמאגוסטה, דבר העולה גם מעצם מתן הערבות. על טיב ההגבלות שהוטלו על תושבי פאמאגוסטה ראה: קדר, שם; והשווה להלן, "ירושלמי", מס' 23.

ירושלים, מס' 115

שנת 1391

الحمد لله بتاريخ تاسع شهر الحجة سنة ثلاث <وتسعين وسبعماية> حصل الوقوف على رجل ضعيف يسمى يعقوب بن شمويل اليهودي الامني المتسبب بالقدس الشريف على ما ذكر بدار ابراهيم الامني اليهودي والذي ذكر انه يملكه ثياب بدنه قميص ابيض كتان ورفيق كتان وعمامتين كتان وفروة ثعلب وجوخة زرقا ببطانة بيضا وحبّة طرح كتان وفضة بذكره وديعة خمس مائة درهم عند شمويل بن مناحم بذكره واقر ان في ذمته لزوجته الوكي بنت سليمان بن وعس خمسمائة درهم قرضا ميتان وخمسين درهما وموخر صداقها ميتان وخمسين درهما واقر ان ما في مسكنه

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

خارجا عن ما عين فيه ملكا لزوجته المذكورة اعلاء لا حق له فيه ولا في شي منه وأنه لا يملك خلاف ما ذكر اعلاء ومستحق ارثه شرعا زوجته
او كى المذكورة اعلاه وشقيقه شمعون الغايب عن القدس الشريف وذلك بحضور ابراهيم الاميني وزكي اليهودي الرئيس وذلك حسب الاذن الكريم
العالي المولوي القضائي الشرفي الانصاري الشافعي الحاكم بالقدس الشريف وشيخ الشيوخ بها وناظر الاوقاف المبروزة بالقدس الشريف وبلد
سيدنا الخليل ---

מקור: תעודות הר-הבית, מס' 554; ליטל, קטלוג, עמ' 142.

פורסם: ליטל, תעודות הר-הבית, עמ' 233–234.

תרגום

השבח לאל. בתאריך תשעה¹ בחודש ד' אלחגיה שנת שלוש ותשעים ושבע מאות² נערכה הערכה³ לאדם חולה⁴ הקרוי יעקב בן שמואל,
היהודי אלאמני,⁵ הרוכל⁶ בירושלים הנאצלה, לפי דבריו-שלו, בבית אבראהים אלאמני היהודי. ומה שהזכיר⁷ הוא, כי ברשותו בגדי גופו, כותונת
לבנה של פשתן, בגד תחתון של פשתן, שתי מצנפות פשתן, פרוות-שועל, גלימה⁸ כחולה בעלת בטנה לבנה, גלימה⁹ רחבה עם סודר של פשתן
ומטבעות כסף בסך חמש מאות דרהם שלדבריו הם פקדון
אצל שמואל בן מנחם על פי דבריו; ואישר, כי הוא חב לאשתו אוכלי¹⁰ בת סלימאן בן בוענין¹¹ חמש מאות דרהם, הלוואה של מאתיים וחמישים דרהם
ומוהרה המאוחר¹² מאתיים וחמישים דרהם; ואישר, כי מה שבביתו,
5 לבד ממה שזכר, שייך לאשתו הנזכרת לעיל, אין לו זכות עליו, ולא על חלק ממנו, וכי אין בבעלותו דבר זולת מה שזכר לעיל, והזכאים
לירושתו באופן חוקי הם
אשתו אוכלי¹³ הנזכרת לעיל ואחיו (מאב ומאם) שמעון, הנעדר¹⁴ מירושלים הנאצלה, וזאת¹⁵ בנוכחות אבראהים אלאמני וזכי
היהודי ה"ראיס"¹⁶ וזה על פי ההיתר הנכבד והמרומם של השופט השאפעי שרף אלדין אלנצארי,¹⁷
השופט בירושלים הנאצלה ושיח' השיחיים בה ומפקח ההקדשות הניתנים ביושר בירושלים הנאצלה והעיר חברון ---
ספרות: ליטל, תעודות הנוגעות ליהודים, עמ' 195–201; ריינר, הנהגת הקהילה, עמ' 43.

- 1 במקור כתוב בסיאקאט, שיטת כתיבת ספרות המיוחדת לבלברים רשומים בקנצלריות הממלוכיות והעות'מאניות, וכך גם בשאר המספרים בהמשך.
- 2 7 בנובמבר 1391. לפנינו רישום של "הערכה" – כלומר, המצאי (וראה להלן, הערה 3) – מתעודות הר-הבית. אלו 883 תעודות משפטיות בערבית, ברובן מן השנים 1390–1394, שמקורן בבית-הדין המוסלמי של ירושלים. התעודות נתגלו בשנים 1974–1976 במוזיאון האיסלאמי בהר-הבית, ולראשונה נודע עליהן בשנת 1978. ראה: L.S. D.P. : Northrup . A.A. Abul-Hajj, A Collection of Medieval Arabic Documents in the Islamic Museum at the Haram al-Sharif, Arabica, XXV (1978), p. 273
- 3 Little, The Significance of the Haram Documents for the Study of Medieval Islamic History, Der Islam, LVII (1980), pp. 189–219. מאמרו של ליטל הוא התיאור הראשון של התגלית בידי החוקר העיקרי שטיפל בתעודות אלו. כל מאמריו של ליטל על תגלית זו שפורסמו עד כתיבת המאמר הנדון – מלבד "תעודות הר-הבית המתייחסות ליהודים" – כונסו באסופת מאמריו: History and Historiography of the Mameluks (Variorum Reprint, Nos. XI-XIV), London 1986. רשימה ותקציר של כל התעודות ראה: ליטל, קטלוג. המערכת מודה לד"ר י' דרורי על שתרגם את התעודה וסייע בביאורה.
- 3 כלומר, אומדן או רישום רכוש, הנערך על-פי בקשת הנבדק בנוכחות נציגים רשמיים – מעין הצהרת רכוש של שכיב מרע. המיסמך נערך על-סמך חוק-הירושות הסוני, שהיה מקובל במדינה הממלוכית. על חוק זה ראה: אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, ב, עמ' 221–234; H. Rabie, The Financial System of Egypt, London 1972, pp. 127–132.
- 4 בתעודות מעין אלו מקובל לציין את מצבו הגופני של המצהיר: "חולה", "שכיב מרע" או – כמו בתעודה שלפנינו – "אדם חלש", אף-כי לא חולה אנוש.
- 5 משמעו: הגרמני, האשכנזי. ליטל קרא "אלאמתי" – על-פי עצתו של גויטיין; ראה: ליטל, "תעודות הר-הבית", עמ' 236, הערה 27. קריאה זו היא רק אחת הקריאות האפשריות של המלה, שכן השם מופיע בלי סימנים דיאקריטיים והשם שבחר הוא נדיר ביותר.
- 6 במקור: "מתסבב". ליטל תרגם "סוחר", "רוכל" (tradesman). במקורות הממלוכיים מופיעה מלה זו בהוראת "קבצן", "מחזר על הפתחים".

- 7 כלומר, "אמר", "הצהיר".
- 8 בערבית "גיוחיה" (והשווה להלן, הערה 9).
- 9 בערבית "גיבה" (והשווה לעיל, הערה 8).
- 10 שם האישה מופיע בתעודה בשתי צורות: תחילה "אוכי" ואחר כך "אולי" (וראה להלן, ליד ציון הערה 13). יש מקום להניח, כי הראשון הוא שמה האמיתי של האישה, וכי באזכור השני השמיט הסופר את הקו העליון של האות כא"ף.
- 11 הקדומת "בו" נפוצה בשמות ממוצא צפון-אפריקאי, במקום הקידומת "אבו" או "אבן". ראה: J. Blau, Emergence and Linguistic Background of Judaeo-Arabic, Jerusalem 19812, pp. 62, 230 (והשווה להלן, מס' 117, הערה 13). הקריאה "ענין" מסופקת בגלל העדר סימנים דיאקריטיים. גם ייתכן לקרוא "בו ענתר". ליטל קרא "בועס".
- 12 "מוהר מאוחר" – או "כתובה מאוחרת" – הוא חלק מן הכתובה הנמסר לאישה לאחר מות הבעל או לאחר גירושין. המונח והפרוצדורה הכרוכה בו קשורים בנוהגי כתובה הרווחים בעיקר במזרח. ראה: מ"ע פרידמן, "חלוקת תוספת כתובה ל'מוקדם' ו'מאוחר' בתעודות הגניזה", דברי הקונגרס העולמי למדעי היהדות, ג, ירושלים תשל"ז, עמ' 377–386.
- 13 ראה לעיל, הערה 10.
- 14 בעת עריכתן של רשימות המצאי הממלוכיות היה נהוג לציין את שמות היורשים החוקיים ואת מקום הימצאם, או את העדרם מן המקום. לנתונים אלו נודעה חשיבות רבה בעת חלוקת הירושה על פי חוק הירושות הממלוכי.
- 15 כלומר, "מיסמך זה נכתב".
- 16 "ראיס" הוא מנהיג קהילתי מדרגה מסוימת, אך הגדרתו המדויקת בתעודה שלפנינו יכולה להתפרש בשתי פנים. בתעודות מקהילת ירושלים מן התקופה האיובית, בעיקר מן השנים 1210–1219, על-פי רוב מיוחס התואר לראש אחת העדות שהרכיבו אז את קהילת ירושלים. ראה, למשל: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 334. ואולם, בתעודות שנכתבו אחרי המאה הי"ג אין עוד שימוש חד-משמעי בתואר בהוראה זו. ברשימת נכדי ירושלים המופיעה אצל משולם מוולטרה מן המחצית השנייה של המאה הטי"ו מכונה הפרנס "שיח" – או בתרגומו לעברית – "זקן", ודומה, כי התואר "ראיס" נעלם (וראה להלן, מס' 225). אם אכן כך הדבר, ייתכן, שיש לקשור זאת בייחוסו של התואר "ראיס אל יהוד" לנגיד. ראה על כך: S.D. Goitein, The Title and Office of the Nagid – A Re-Examination, JQR, LIII (1962–1963), pp. 93–119; C.E. Bosworth, Christian and Jewish Religious Dignitaries in Mameluk Egypt and Syria, IJMES, III (1972), pp. 70–71, 210–215. ראו לשים לב לעובדה, כי מאז שנת 1379 היתה ירושלים ניאבה, כלומר, נציבות בפני עצמה, ובראשה עמד נאיב, "משנה-למלך". במקביל נתמנה על יהודי הניאבה "וויצו-נגיד", "סגן-נגיד" (ראה להלן, מס' 223, הערה 2; מס' 225, הערה 10). סבירה אפוא ההנחה, כי התואר "ראיס" מוסב על סגן-הנגיד בירושלים, תפקיד שנוצר כעשרים שנה לפני זמן חיבורה של התעודה שלפנינו. זו ה"הערכה" היחידה שבידנו שנערכה בנוכחותו של "ראיס".
- 17 הוא השופט שרף אלדין עיסא בן עיאם אלנצארי, שכתב את מרבית תעודות הר-הבית.

שנת 1391

ירושלים, מס' 116

נשלם זה הספר בירושלים ע"ה (הקודש) ת(בנה) ו(תכונן) ב(מהרה) ב(ימינו) יום חמשי כ"ט לחדש אלול שנת הקנ"א ליצירה כשם שזיכני השם לכתבו כך יזכני ללמוד בו ולעמוד על אמתתו כדי לעובדו מאהבה כמו שנא(מר) אברהם אהבי ---¹

מקור: כ"י פאריס, הספרייה הלאומית, heb 704, דף 86 ע"ב – קטע מקולופון של ס' מורה המורה מאת שם טוב אבן פלקירא.

פורסם: אוצר כתבי-יד עבריים, ב: 61; בית אריה, כתב-יד, עמ' 261.

1 ישעיהו מא: ח. הקולופון כתוב בכתובה ספרדית על-גבי נייר מזרחי. שם המעתיק, אברהם, נרמז בקולופון. הקולופון במלואו ראה המדור "חיי תרבות ודת", תעודה משנת 1391; ושם ספרות והערות.

שנת 1392

ירושלים, מס' 117

جرى ذلك بحضوري

كتب عيسى بن غانم الشافعي

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

לطف الله تعالى به

بسم الله الرحمن الرحيم

بتاريخ العشر الاوسط من شهر ذي القعدة الحرام من شهور سنة خمس وتسعين <وسبعماية> ورد مثال كريم من المقر الاشرف السيفي تبك الظاهري كافل الممالك الشريفة الاسلامية الشامية --- الى المقر العالي السيفي بلو الظاهرة نايب السلطنة المعظمة بالقدس الشريف وناظر الحرمين الشريفين --- بامر اليهود وما حصل عليهم من التشويش من مضمونه انه حضر الينا كتاب شيخ المغاربة يذكر فيه اعتماد صديق والوالي وما هو عليه من الطمع والتعرض الى اموال الرعايا فيتقدم بخلاص ما التمسه منهم من مال اليهود والوصية بهم فعند ذلك طلب شيخ المغاربة الى بين يدي المقر المشار الية نايباً --- الشيخ الصالح شمس الدين ابي عبد الله محمد بن الوارث المالكي شيخ المغاربة بالقدس الشريف بحضور الجناب العالي الزيني عبد الرحمن الظاهري --- وسيدنا ومولانا --- قاضي المسلمين شرف الدين مفتي المسلمين --- شيخ الشيوخ ابي الروح عيسى بن --- شيخ الشيوخ جمال الدين ابي الجود غانم الانصاري الخزرجي الشافعي الحاكم بالقدس الشريف واعمالها وشيخ الشيوخ وناظر الاوقاف المبرورة --- وقرى مثال مولانا ملك الامرا بالشام المحروس اعز الله تعالى انصاره بحضورهم فذكر الشيخ شمس الدين المذكور انه كتب كتاباً من مضمونه ان شخصاً يهودياً يسمى ابراهيم الامني هلك بالقدس الشريف وان متولي البلد حضر الى بيته وختمه عليهم فحضر اليهود يتشفعوا به فبعث معهم قاصداً الى الوالي المذكور <1> ان يلفظ قضيتهم فقال الوالي انا مأمور ان اختم عليهم وسال اليهود هل مات اليهودي عن وصية ام لا فذكروا انه مات عن وصية شرعية وسال الحاكم بالقدس الشريف اثبات الوصية فتعذر ذلك في الوقت لعدم حضور المدعى الوارث من السجن ليُدعي بذلك وطلب مرسومين كريمين احدهما الى قاضي الشرع بالقدس الشريف باثبات وصيتهم بطريقه الشرعي والثاني الى نايب القدس الشريف ليحرر امرهم وينظر في حالهم وان كان احد ظلمهم او اخذ منهم شياً فيخلصه منه وانه لم يكتب سوى ذلك ولم يعين احد من الناس واشهد عليه شمس الدين محمد المذكور انه لا يتعرض الى الاحكام الشرعية ولا يعارض المقر السيفي بلو المشار اليه اعلاه في احكامه ولا في اموره .

وسطر ذلك في التاريخ المعين اعلاه ---

مקור : תעודות הר-הבית, מס' 335 ; ליטל, קטלוג, עמ' 278.

פורסם : ליטל, תעודות הר-הבית, עמ' 243-245.

תרגום

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

הדבר התנהל בנוכחותי.

כתב זאת עיסא בן ע'אנם השאפעי,
יעניק לו האל יתעלה את חסדו.¹

בשם האל הרחמן והרחום,

בתאריך העשור האמצעי של חודש ד'ו אלקעדה הקדוש מחודשי שנת חמש ותשעים ושבע מאות² הגיעה פקודה רמת-מעלה מהוד רוממותו
הנאצל ביותר

סיף אלדין תנבכ³ אלטיאהרי, האחראי לנציבויות האיסלאמיות הנאצלות של סוריה --- אל הוד רוממותו המרומם סיף אלדין ב'וה⁴ אלטיאהרי,
נציב הסולטאנות

הנשגבה בירושלים הנאצלה והמפקח על שני ההקדשים הנאצלים --- (פקודה) הקשורה בעניין היהודים והשיבוש שנגרם להם ומתוכנה (של
הפקודה):

5 הגיעה אלינו איגרת שיחי' המגרבים שבה נזכרת פעולתו של צדיק המושל⁵ ומעשיו, (כלומר), חמדנות והיטפלות אל רכוש

הנתינים. (הפקודה) מצווה עליו לשחרר את אשר לקח מהם מרכוש היהודים ולדאוג להם. באותה שעה נתבקש שיחי' המגרבים אל הוד רוממותו
הנציב הנזכר

לעיל --- הוא השיחי' החסיד שמש אלדין אבו עבד אלה מחמד בן אלוארתי' המאלכי,⁶ שיחי' המגרבים בירושלים הנכבדה, בנוכחות מעלת
המרומם זין אלדין עבד אלרחמן אלטיאהרי --- ואישנו ואדוננו --- שופט המוסלמים שרף אלדין, מורה ההוראה⁷ של המוסלמים ---
--- שיחי'-השיחיים⁸ אבו אלווח עיסא בן --- שיחי'

10 השיחיים ג'מאל אלדין אבו אלג'וד ע'אנם אלנאצארי אלח'זרגי השאפעי, השופט⁹ בירושלים הנאצלה ומחוזותיה ושיחי'-השיחיים ומפקח
ההקדשות הנתינים ביושר

--- ונקראה פקודת אדוננו מלך האמירים¹⁰ בסוריה השמורה, יחזק האל יתעלה את עוזריו, בנוכחותם. ואמר השיחי' שמש אלדין הנזכר, שכתב
איגרת אשר בתוכנה נאמר, כי איש יהודי הקרוי אבראהים אלמני¹¹ נפטר בירושלים הנאצלה, וכי מושל¹² העיר בא אל ביתו ונעלו בפניהם,
ובאו (אליו) היהודים וביקשו שישתדל למענם¹³ הוא שלח עמהם שליח אל המושל¹⁴ הנזכר, כי יעיין בבעייתם בחיוב. ואמר המושל: "אני מצווה
לנעול

15 בפניהם". ושאל¹⁵ את היהודים האם מת היהודי ולו צוואה אם לאו, ואמרו, כי מת עם צוואה חוקית,¹⁶ וביקש¹⁷ את השופט בירושלים הנכבדה
לאמת את הצוואה, ובעת ההיא לא נתאפשר הדבר בשל אי-הופעת התובע היורש מן הכלא כדי לתבוע זאת. הוא¹⁸ דרש (מהיהודים) שני
מיסמכים רמי-מעלה,

אחד מהם אל שופט ההלכה בירושלים הנאצלה המאמת את צוואתם בדרכי החוקית והאחר אל נציב ירושלים הנאצלה, כדי שיבדוק בקפדנות
את עניינם ויעיין

במצבם, ואם משהו עשק אותם או לקח מהם דבר-מה, כי אז יוציא אותם מידיו. והוא לא כתב דבר זולת זאת, ולא נקב בשמו של איש. והעיד
על עצמו שמש אלדין מחמד הנזכר, כי הוא אינו פוגע בהוראות ההלכתיות ואינו מתנגד להוד רוממותו סיף אלדין ב'וה המצוין לעיל בהוראותיו,
ולא בפקודותיו.

והדבר נכתב בתאריך המצוין לעיל ---

ספרות: ליטל, תעודות הנוגעות ליהודים, עמ' 204-214; ריינר, הנהגת הקהילה, עמ' 43-44.

1 פסק-דין מתעודות הר-הבית, שעניינו נסיון השתלטות של מושל ירושלים, מכוח חוק-הירושות הממלוכי, על רכוש של יהודי שנפטר בלא יורשים זמינים, ולטענת המושל
גם בלא צוואה תקפה (על חוק הירושות ראה לעיל, מסי' 115, הערה 2). הפיסקה שבראש התעודה היא אישור של שופט על תקפותה לאחר כתיבתה בידי סופר בית הדין.
החותם הוא השופט הירושלמי שכתב את מרבית תעודות הר-הבית. על תעודות הר-הבית ראה שם, הערה 1. המערכת מודה לד"ר י' דרורי על שתרגם את התעודה וסייע
בביאורה.

2 פרק-זמן מקביל לתקופה שבין 27 בנובמבר ל-6 בדצמבר 1392.

3 מנאמניו הקרובים של הסולטאן הממלוכי ברקוק. היה נציב דמשק מנובמבר 1392 עד מותו של ברקוק בשנת 1399.

- 4 ממלך של ברקוק. "נאיב" (נציב) ירושלים ו"נאטיר" (מפקח) על שני ההקדשים בירושלים ובחברון בשנים 1393-1394. נזכר פעמים אחדות בתעודות הר-הבית, אך רק מעט ידוע עליו ממקורות אחרים. בתעודה נכתב שמו "בלו"; הכתיב כאן הוא על-פי מגייר אלדין.
- 5 בערבית: "ואלי". בצד הנציב בעל מכלול הסמכויות בתחומי העיר היתה בתקופה הממלוכית גם משרת מושל: "ואלי" או "מתולי". לפי התיאורטיקנים של ההירארכיה הביורוקרטית הממלוכית היו שני "ואלים" בירושלים: אחד שהיה אחראי למצודה ואחד שהיה מפקח המשטרה ותפקידו היה גם לגבות חובות. אם אמנם היו שני תפקידים נפרדים, הכוונה כאן, כפי הנראה, למפקד המשטרה. המושל היה כפוף ל"נאיב" – נציב – אף שהלה לא מינה אותו.
- 6 כאן נזכר שיח' המגריים – דובר היהודים לפני השלטונות – בשמו המלא.
- 7 בערבית: "מפתי".
- 8 כלומר, האחראי למנזרים הצופיים; וכך היה גם בדמשק ובחלב.
- 9 בערבית: "חאכס".
- 10 בערבית: "מלכ אלמראא". זהו תואר נוסף של נציב דמשק.
- 11 הכוונה, כפי הנראה, לאיש אשר בביתו נערכה בשנת 1391 ה"הערכה" המתפרסמת לעיל, מס' 115.
- 12 בערבית: "מתולי".
- 13 כלומר, היהודים ביקשו משיח' המגריים, כי ייצג אותם לפני השלטונות. פנייה זו של היהודים הנפגעים אל שיח' המגריים מתירה לנו להניח, שלמשפחת אלמאני היה קשר ליהודים ירושלמים ממוצא צפון-אפריקאי, דבר שנרמז גם בשם אביה של אשת יעקב בן שמואל אלמאני (וראה לעיל, מס' 115, הערה 11).
- 14 בערבית: "ואלי".
- 15 זהות השואל אינה ודאית; הכוונה, כנראה, לשיח' המגריים. לדעת ליטל הכוונה למושל. גם להלן, בשאלת זהותו של המבקש לקיים את הצוואה, הכוונה מן הסתם לשיח' המגריים, בניגוד לדעתו של ליטל.
- 16 בערבית: "וציה שרעיה".
- 17 ראה לעיל, הערה 15.
- 18 כלומר, שיח' המגריים.

שנת 1393

ירושלים, מס' 118

תקציר

ביום 22 בחודש צפר שנת 795 / 7 ביאנואר 1393 נערכה "הערכה" רשימת מצאי של רכושו של "יהודי חולה" יצחק בן שמואל בן יוסף בבית אלקארמוני שבשכונת היהודים בירושלים.¹ רכושו כלל מספר מצומצם של בגדים: גלימה כחולה בעלת בטנה בצבעי ארגמן וכחול; מעיל ישן רחב (?), גלימה (גיבה) של צמר שחור מסוג מארדאי² ועוד שלושה חפצים, אחד מהם כלי-נחושת ואחד חפץ של פשתן שלא זוהה. יורשיו היו אשתו שמחה בת יהודה "אלפרנגייה", "האירופית", ואמו דרינא (דרסא?) בת סלתין, "אלפרנגייה" אף היא, שהיו יחד עמו בירושלים.³ המוערך הצהיר על חובו לאשתו בסך חמישים פלורנינים זהב, וכוונתו, כפי הנראה, לכתובתה. הרשימה נערכה בנוכחותו של האמיר עלא אלדין עלי אבן זין אלדין אחמד אלחלבי, נציגו של הנציב הממלוכי של ניאבת ירושלים שרף אלדין מוסא אבן בדר אלדין חסן.⁴

מקור: תעודות הר-הבית, מס' 197; ליטל, קטלוג, עמ' 172.

ספרות: ליטל, תעודות הר-הבית, עמ' 241-242; הנ"ל, תעודות הנוגעות ליהודים, עמ' 201-202; ריינר, הנהגת הקהילה, עמ' 43-44.

- 1 התעודה עדיין לא פורסמה, אך תקציר מופיע בקטלוג של תעודות הר-הבית. כן מופיע סיכום מפורט במאמרו של ליטל. התקציר המובא כאן מבוסס על שני הסיכומים האלה, שאינם תואמים בכול.
- 2 המהדיר מעיר, כי הגלימה נקראת כך, כנראה, על-שם הכפר אלמרדה שליד שכם.
- 3 מן העובדה שהנשים, ובכללן אמו של המוערך, היו אירופיות והסכום שבכתובת האישה ניקב בפלורנינים ניתן ללמוד, כי המוערך היה עולה אשכנזי או איטלקי. ייתכן, שזו הסיבה למיעוט הרכוש המוצהר. שמות הנשים מופיעים בלא ניקוד דיאקריטי, ולכן יש אפשרויות אחרות לקריאתם. כך למשל ייתכן שיש לקרוא את שם אם השכיב מרע: דריתא דורותיאה? בת סלתין סלסטין?.
- 4 זו הרשימה היחידה שבעריכתה נכח נציג של הנציב.

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

שנת 1394

ירושלים, מס' 119

بسم الله الرحمن الرحيم

حضر الى شهودة يوم تاريخه كل واحد من هلال بن موسى بن سعيد وزكري بن باروخ

ابن سليمان وداوود بن اشمویل بن موسى اليهود بمدينة القدس واشهدوا

على انفسهم في صحة منهم وسلامة وجواز امر من غير اكراه ولا اجبار انهم اقساموا

بالله تعالى ---

انهم من يوم تاريخه وما بعده ان يذبحوا الذبايح لانفسهم ولا يذبحوا لمسلم ولا يبيعوا شيئا من ذبايحهم من الضمان والمواجز والبقر والجمال وغير

ذلك على حكم ما افتت به علما الاسلام وائمة الاعلام اعاد الله تعالى على المسلمين من بركاتهم وذلك لما رواه من المصلحة لانفسهم وللمسلمين

ومتى والعياذ بالله تعالى اعتمدوا خلاف

ذلك كانوا تحت الدرك والقسامة الشريفة السلطانية خلد الله تعالى

ملك مالكنها وكانوا تحت عفوة الله تعالى وعفوة ولاة الامور وكان

عندهم بطريق النذر الشرعي عشرة الاف درهم لعمارة قناة المسلمين الجارية الى الحرم الشريف وبه شهد عليهم في سادس عشرين شهر جمادى

الاولى من شهور سنة ست وتسعين وسبعماية

(---) والكشط فيه صحيح من الذبح ---

محضر ذبايح اليهود

מקור: תעודות הר-הבית, מס' 636; ליטל, קטלוג, עמ' 244.

פורסם: ליטל, תעודות הר-הבית, עמ' 257-258.

תרגום

בשם האל הרחמן והרחום,

באו אלע.דיו,¹ ביום מועד התעודה, כל אחד מן האנשים הבאים: הלאל בן מוסא בן סעיד, זכרי בן ברוך

בן סלימאן ודאוד בן שמואל בן מוסא, היהודים בעיר ירושלים הנאצלה, והעידו

על עצמם (במצב של) בריאות ושפיות וידיעה שלימה, בלא אונס ובלא הכרח,² כי נשבעו

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

- 5 באל יתעלה ---
- כי מיום מועד התעודה ואילך ישחטו את בעלי-החיים רק לעצמם, ולא ישחטו למען מוסלמי, ולא ימכרו דבר משחיטתם, 3
כגון כבשים ועזים ופרות וגמלים וכיוצא באלה,⁴ על-פי מה שפסקו חכמי
האיסלאם ומלומדי החכמים, ישיב האל יתעלה למוסלמים מברכתם, וזאת היות שראוהו
שהוא תועלת לעצמם ולמוסלמים, ואם – חלילה באל יתעלה – יפעלו בניגוד
- 10 לכך, יהיו צפויים לתביעת הפרה⁵ ולהצהרה בשבועה הסולטאנית הנאצלה, ינציח האל יתעלה
את שלטון נותנה, והם יהיו נתונים למחילת האל יתעלה ולמחילת בעלי ההכרעה,⁶ ויהיה
להם בדרך הנדר החוקי קנס של עשרת אלפים דרהם לבניית תעלת המוסלמים הזורמת אל הר-הבית הנאצל. כזאת העידו עליהם בשישה
ועשרים של חודש
ג'מאדא אלאולא מחודשי שנת שש ותשעים ושבע מאות.⁷
- 15 (חתימות) המחיקה בו תקפה לגבי "מהשחיטה"⁸ (חתימות)

כותרת על גב התעודה

דין וחשבון על שחיטות היהודים.⁹

ספרות: ליטל, תעודות הנוגעות ליהודים, עמ' 214–218.

- 1 בערבית: "שהוד". הכוונה לעוזרים הזוטרים של השופט הראשי, כנראה שרף אדלן עיסא בן ע'אנם אלנצארי, שכתב את מרבית תעודות הר-הבית. תעודה זו היא
התחייבות של הקצבים היהודים בירושלים להימנע ממכירת בשר למוסלמים בעיר, מן-הסתם בגלל התחרות. הרקע לעניין זה הוא יכולתם של היהודים למכור
למוסלמים בשר זול, שמקורו בבהמות טריפות או בחלקי בהמות כשרות האסורים ליהודים. וראה: א' כהן, יהודים בשלטון האסלאם, ירושלים תשמ"ב, עמ' 160–168,
שם נדונות בעיות דומות מראשית התקופה העות'מאנית. התעודה שלפנינו תורגמה בידי ד"ר י' דרורי, שגם סייע בביאורה.
- 2 כלומר, שנתנו את עדותם מרצונם החופשי.
- 3 ראה להלן, הערה 8.
- 4 הכוונה לבעלי-חיים ששחיטתם מותרת. ארבעת הסוגים הנזכרים כאן נזכרים בפירוש בקוראן, פרשה ו, פסוקים 143–144 (תרגום י"י ריבלין, פסוקים קמ"ד-קמ"ה).
המלים "וכיוצא באלו" מרמזות לדעות שונות באיסלאם בדבר בעלי-חיים אסורים ומותרים.
- 5 בערבית: "דרכ", משמע, "אחריות" במובן ההלכתי של המלה, כלומר, התחייבות לשאת באחריות במקרה של הפרה. ליטל השאיר את המלה בלא תרגום. במאמרו הציע
פירושים אחדים (וראה שם, עמ' 261).
- 6 ביטוי מסורתי שהוראתו – המעורפלת במתכוון – השליט בפועל במדינה.
- 7 29 במארס 1394.
- 8 זו הערה הבאה לאשר תיקון בלשון המיסמך; כאן: למחוק את המלה "משחיטתם" (וראה לעיל, שורה 6). משמעות התיקון אינה ברורה די הצורך; מכל מקום ברור,
שאין הכוונה למחוק קטע, אלא רק את המלה. בתצלום התעודה שבמאמרו של ליטל אי-אפשר להבחין במחיקה.
- 9 יש מקום להניח, כי כותרת זו נוספה בעת סידור התעודה בארכיון, וכי איננה שייכת לנוסח המקורי של התעודה.

שנת 1394

ירושלים, מס' 120

תקציר

ביום 14 בחודש ג'ומאדא אלת'אני שנת 796 / 29 באפריל 1394 נערכה הערכה – רשימת מצאי – של רכוש "אלעבריה" ("היהודייה") "האישה
החולה" קמר בת יצחק בן מנחם, שלא היתה נשואה, כנראה, בעת עריכת הרשימה. אחד מיורשיה, בן-דוד מצד אביה, היה בעת עריכת הרשימה
בירושלים, אך יורש אחר, בן אחיה מוסא בן שמואל "נעדר (מיירושלים ונמצא) בדמשק". היורשים אמנם זוהו על-ידי עד יהודי שאינו חתום על
השטר, אך רישום המצאי והעדות עליו לא נערכו בנוכחות עדים יהודים, אלא על ידי פקידי הרשות, והרשימה אושרה על ידי השופט השאפעי
שאישר את שתי רשימות-המצאי האחרות. היורשים מזוהים במיסמך נפרד, שנכתב מתחת לטופס ההערכה.¹

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

רשימת החפצים המובאת בתעודה היא עשירה במיוחד ומלמדת, כי המוערכת היתה אישה בעלת אמצעים. החפצים שזיהה ליטל כללו, בין היתר: חמש גלימות (גיוחיה), מהן אחת כחולה, אחת כחולה עם בטנה של פרווה ואחת אדומה עם פרווה ישנה; שבע כותנות (קמצאן), מהן אחת של פשתן לבן, שתיים לבנות ושתיים בעלות שוליים; גלימת-צמר (הודמה); מעיל כחול (מלוטה); אדרת (מולאא); עשר מטפחות (מנדיל), מהן שלוש של פשתן ושבע ישנות; שתי מעטפות (איזאר), מהן אחת שהיתה מיועדת לקבורה (תכריכים).

נוסף על דברי לבוש היו לקמר גם תכשיטים: זוג של עדיי-כסף לקרסוליים, שני זוגות עגילי-זהב וארבעה צמידים עבים של כסף, שהשתייכו, כפי הנראה, לנשים אחרות. כן היו כלי-בית אחדים: ספלים, מגש, דלי, קנקנים, קומקום, מנורות-נחושת, קופסאות, שתי מחבתות, בקבוקים וכלי-קיבול אחרים, מאזני-כסף, טסי-עץ, פחם, עצים להסקה, כריות, מזרון, כיסויים ויריעות (ציפות?).

מקור: תעודות הר-הבית, מס' 405; ליטל, קטלוג, עמ' 109.

ספרות: ליטל, תעודות הר-הבית, עמ' 240–241; הנ"ל, תעודות הנוגעות ליהודים, עמ' 201; ריינר, הנהגת הקהילה, עמ' 44.

1 התעודה עדיין לא פורסמה, אך תקציר מופיע בקטלוג של תעודות הר-הבית. כן מופיע סיכום מפורט במאמרו של ליטל. התקציר המובא כאן מבוסס על שני הסיכומים האלה, שאינם תואמים בכול.